

Autisme: diagnosebilde og hverdagsutfordringer

Magnus Reiestad, PhD

Spesialist i nevropsykologi, Nevrologisk avdeling, Molde
sykehus

Plan:

- Autismespekteret
 - Beskrivelse - diagnose
 - Etiologi - Årsaker
 - Forekomst
- Utviklingstrekk
- Hverdagsutfordringer

Hva er autismespektervansker?

- **Autismespekterforstyrrelser (ASD /ASF)**
- **Kalles også gjennomgripende utviklingsforstyrrelser (ICD-10)**
 - **Gjennomgripende** – en måte å være på som er tilstede i alle situasjoner. (Men det vil variere hvor godt det synes)
 - **Utviklingsforstyrrelse** – vanskene er tilstede fra småbarnsalder. Varierer når det blir synlig for omgivelsene, men vanligvis før fylte 5 år

Endring i oppfatning av autisme

- Sykdomsperspektiv:
 - strebe etter å forebygge eller behandle
 - Mye ressurser blitt brukt på å studere årsaker og risikofaktorer, med håp om å finne forebyggende tiltak
- Annet perspektiv på tilstanden og personer med autisme har selv deltatt i debatten
- Autismen ikke en sykdom, men menneskelige mangfold. Nevromangfold

Endring i oppfatning av autisme

Fjerne lidelse

Fremme funksjon

Dempe plage

Livskvalitet og verdighet

Kurere det syke

Dyrke det friske

Autismespektervansker

Barneautisme

Uspesifisert
gjennomgripende
utviklingsforstyrrelse

Annen disintegrativ
forstyrrelse i
barndommen

Aspergers
syndrom

Atypisk
autisme

Retts syndrom

ICD-10

- **F84.0 Barneautisme** (infantil autisme) (27%)
- **F84.1 Atypisk autisme** (autistiske trekk, men ikke tilfredsstillende kriteriene for barneautisme eller Aspergers syndrom) (14 %)
- **F84.2 Retts syndrom** (genetisk sykdom som gir autistiske trekk og bare rammer jenter). (1%)
- **F84.3 Disintegrativ forstyrrelse** (normalutvikling første 1–3 leveårene for så å bli drastisk forverret, betydelig tap av ferdigheter) (<1%)
- **F84.4 Forstyrrelse med overaktivitet forbundet med psykisk utviklingshemming og bevegelsesstereotyper** (brukes lite i Norge) (<1%)
- **F84.5 Aspergers syndrom** (40%)
- **F84.8 Andre spesifiserte gjennomgripende utviklingsforstyrrelser** (brukes lite i Norge) (1%)
- **F84.9 Uspesifisert gjennomgripende utviklingsforstyrrelse** (17%)

Aspergers syndrom

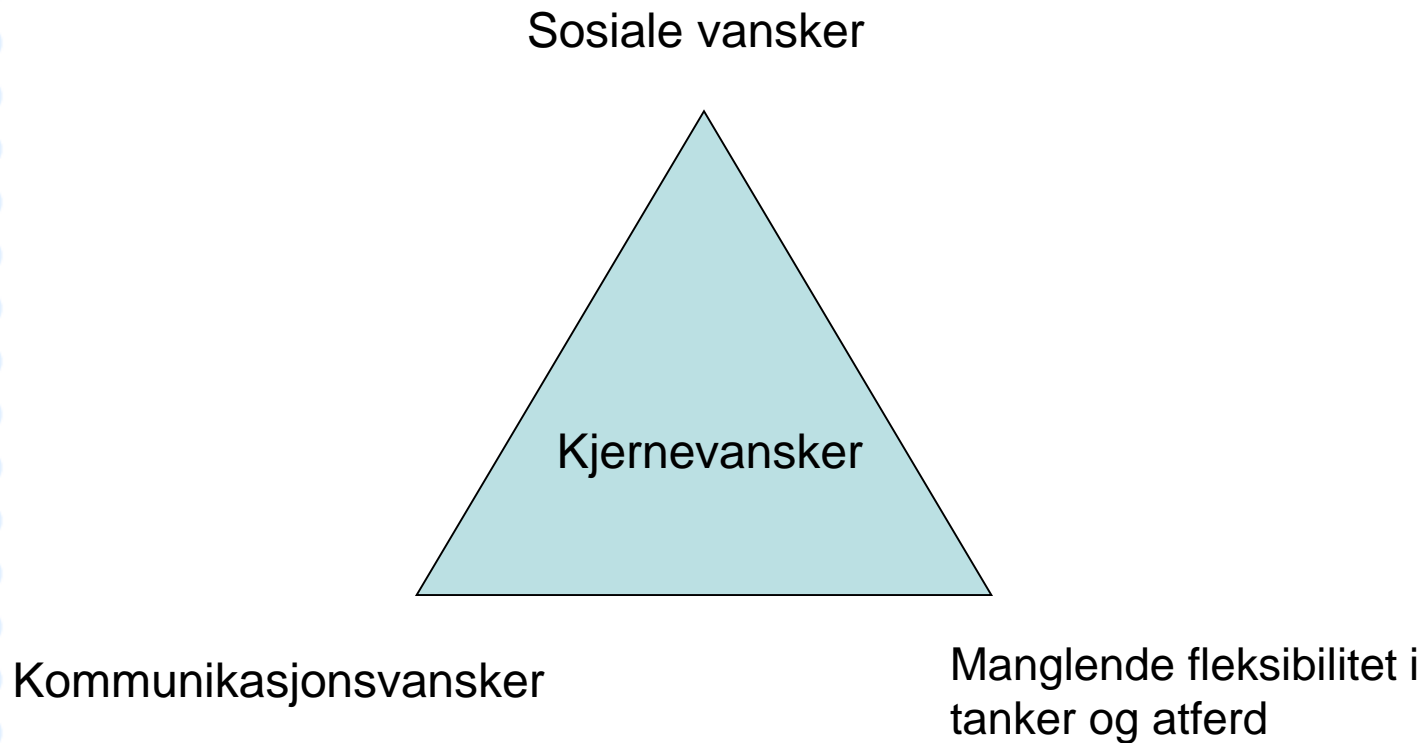
- Aspergers syndrom
 - 4 gutter:1 jenter
- Kommunikasjonsvansker
- Sosiale vansker
- Vansker med fleksibilitet/
forestillingsevne
- Motoriske vansker (ofte)
- IQ > 70
- Ingen språkvansker

DSM-V

- Autism Spectrum Disorder
 - A. Persistent deficits in social communication and social interaction across multiple contexts,
 - B. Restricted, repetitive patterns of behavior, interests, or activities
 - C. Symptoms must be present in the early developmental period
- Severity: 1, 2, 3

Hva er autismespektervansker?

Autismespekter

Autisme	Asperger syndrom	Eksentrisk	«Normal»
Sterk funksjonshemming	Lettere grad av funksjonshemming		Ingen funksjonshemming

Årsak

Andrew Wakefield

Årsak

- **IKKE** meslingvaksine!
- Genetikk Arvbarhet 60 - 90 %
- Miljøfaktorer med økt risiko:
 - Høy alder hos far
 - Diabetes hos mor i svangerskap
 - Overvekt hos foreldre
 - Infeksjoner i svangerskap
 - Fødselskomplikasjoner
 - OBS korrelasjon er ikke kausalitet

Autismespekteret

- Ca 1 % av befolkningen
- 4 -1 menn – kvinner
- Kognitive fungering:
 - 75-85% utviklingshemming i barneautisme (diagnostisk skygge?)
 - 10-25 % på hele ASD

Tilleggsvansker

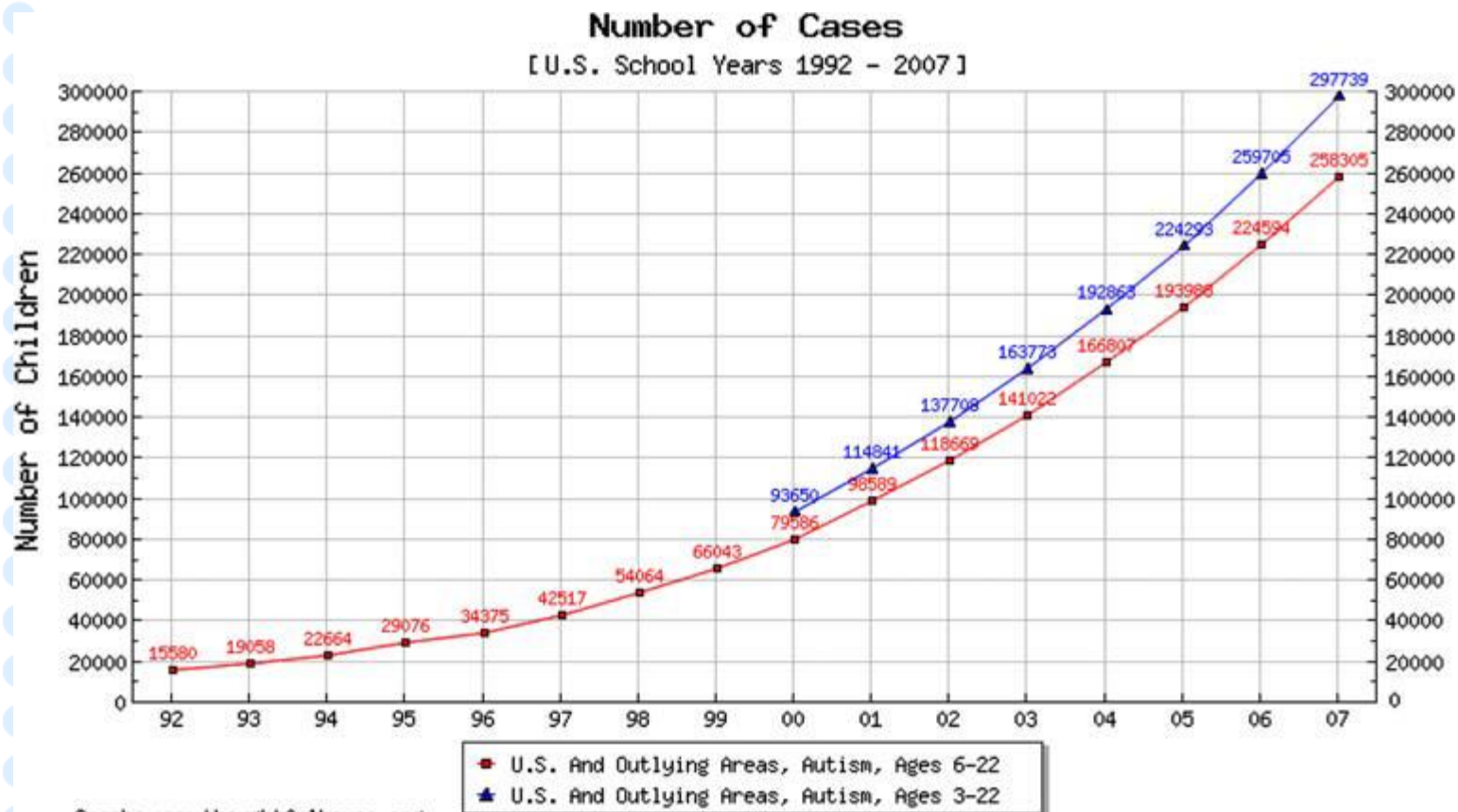
- Søvnproblemer 70 – 80 %
- 70 % andre psykiske lidelser
 - Angst
 - ADHD
 - Depresjon
- Epilepsi
- Matinntak
- Sansevansker

Kjønn og ASD

- Jenter og gutter har vansker innen de samme områdene, men symptomene arter seg annerledes hos jenter.
 - Jenter ”flyr under radaren”.
 - Sammenlignet med gutter med ASD er jentene ofte flinkere sosialt og språklig → sammenlign heller med jevnaldrende jenter
 - Mindre «sære» interesser
 - Kopierer ofte andre, men bruker MYE energi på det

Endringer i forekomst

Graph: www.thoughtfulhouse.org

Data: www.ideadata.org and www.cdc.gov/nchs/

Forekomst

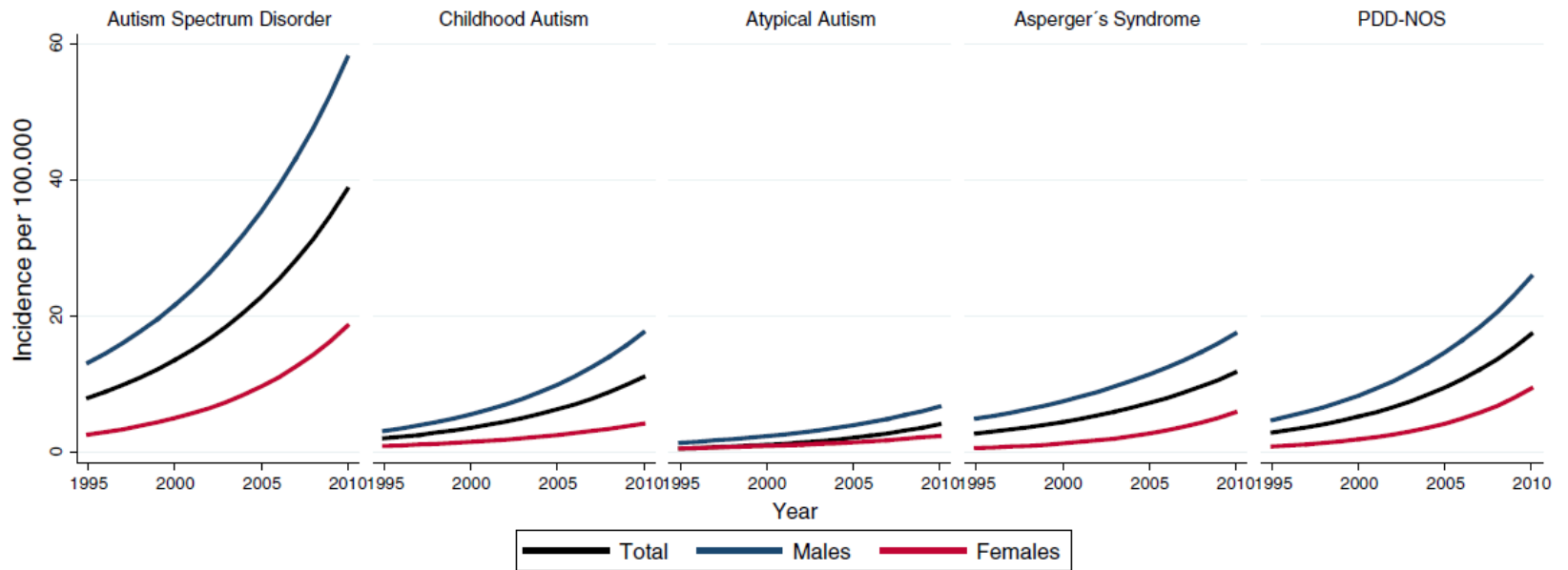
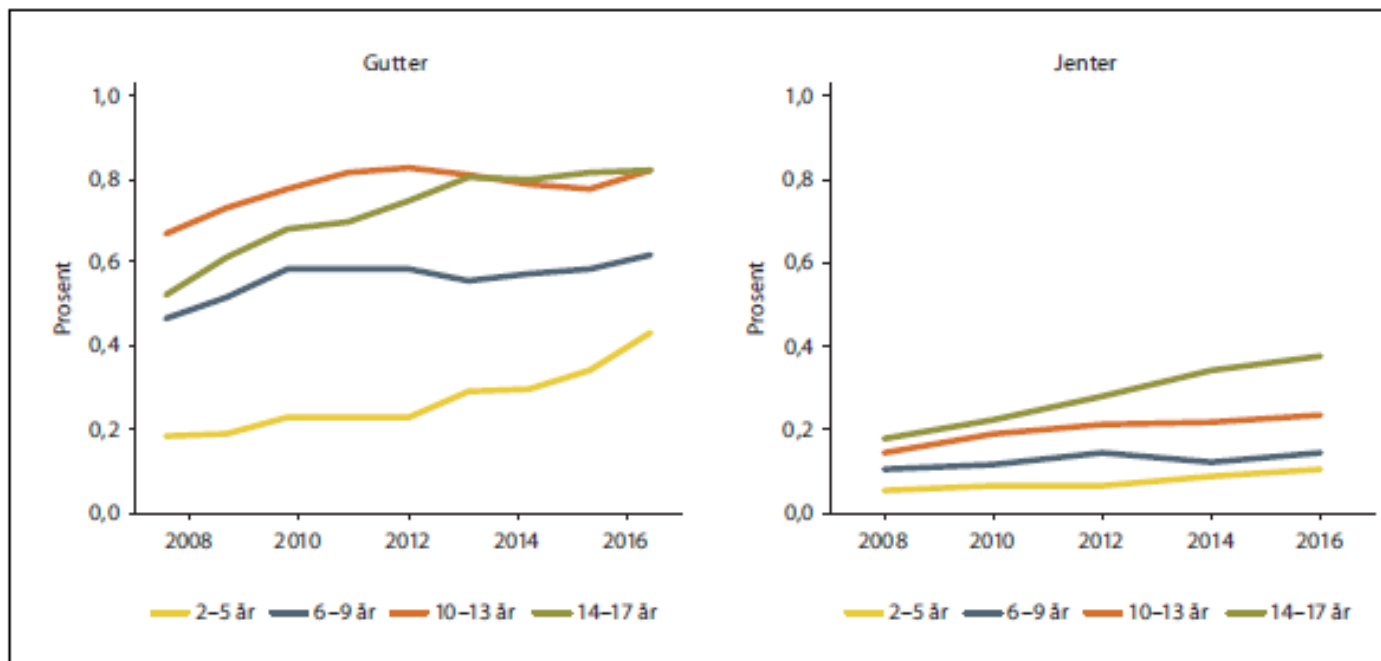

Fig. 1 Age and sex-standardized incidence rates per 100,000 person years for ASD and diagnostic subgroups in the Danish registry in 1995–2010

Norge

Figur 3.3 Andelen barn og ungdommer med autismediagnose i hvert kalenderår

Kilde: Data fra Norsk pasientregister og Folkeregisteret fra 2008 til 2016.

Henvisninggrunn

Suren et al., (2019)

	Antall Prosent	
Kjønn		
Gutt	423	84
Jente	80	16
Henvisningsårsak ¹		
Sosiale vansker/mistanke om autisme	290	58
Forsinket utvikling (generell forsinkelse, språkforsinkelse og/eller lærevansker)	129	26
Mistanke om annen spesifisert psykisk lidelse	232	46
Annen bekymring eller andre vansker	102	20
Ingen opplysninger om henvisningsgrunn	14	3

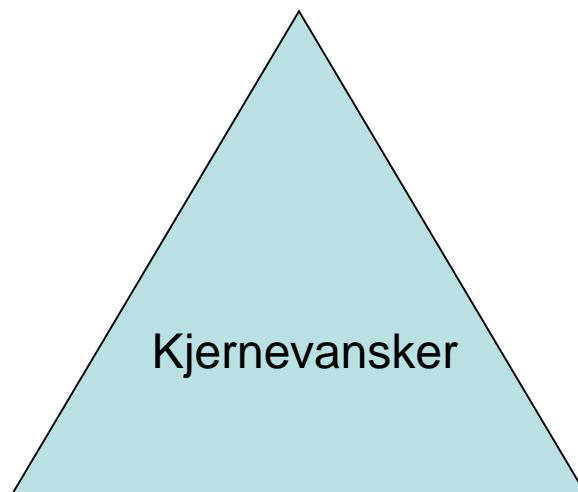

Reell økning i forekomst?

- Svensk studie sammenlignet tvillinger fra 1993 til 2003 (Lindberg et al., 2015).
- Ingen økning i autistiske trekk
- Stor økning i antall diagnoser
- Forskning tyder mot hovedforklaring er utvidelse av diagnosedefinisjonen
- Finner de «milde» vanskene

Kjernevansker

Sosiale vansker

Kjernevansker

Kommunikasjonsvansker

Manglende fleksibilitet i
tanker og atferd

Sosiale vansker

- Vansker med sosialt samspill ofte er de mest uttalte vanskene for barn med ASD
- Sosial kunnskap formidles ofte implisitt, barn med ASD behøver eksplisitte forklaringer

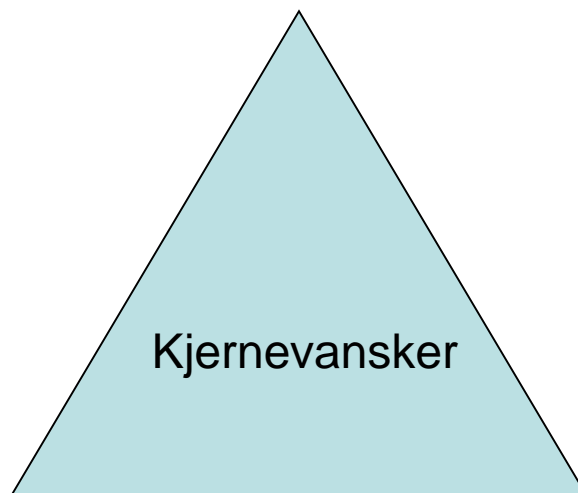

Sosiale vansker

- Vansker med gjensidig sosialt samspill
- Vansker med å forstå intensjoner og handlinger
- Oppfatter ikke reglene for sosialt samspill
- Sosiale regler, normer og konvensjoner forstås bokstavelig, forstår ikke det sosiale aspektet ved slike regler
- Forstår ikke sammenhengen mellom egen atferd og andres reaksjoner.
- Vansker med å ta andres perspektiv, fremstår egosentriske.

Kjernevansker

Sosiale vansker

Kjernevansker

Kommunikasjonsvansker

Manglende fleksibilitet i
tanker og atferd

Kommunikasjonsvansker

- Gjensidig kommunikasjon er vanskelig
 - Velger upassende samtaletemaer
 - Snakker bare om egne interesser
 - Tar lite hensyn til samtalepartneren
 - Vansker med å ta den andres perspektiv i kommunikasjon (hva trenger mottaker å vite, hvordan tydeliggjøre budskapet)
 - Vansker med å vite hva som er skikk og bruk i samtaler
 - Small talk er vanskelig!

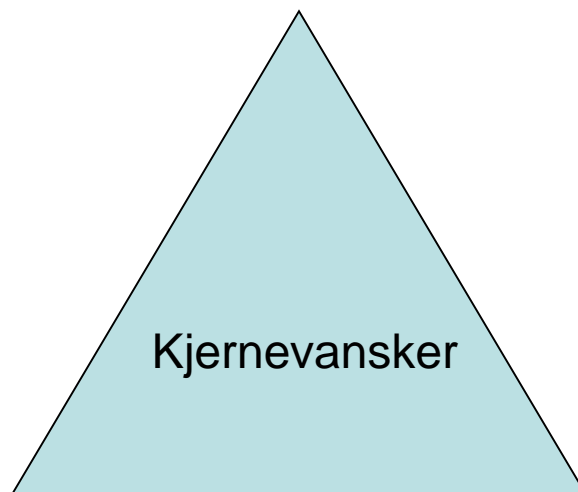

Kommunikasjonsvansker

- Pragmatiske språkvansker
 - vansker med å forstå og bruke språket i ulike kontekster
- Vansker med å forstå og bruke ikke-språklig kommunikasjon
 - m.a. bruk av blikk, gester, ansiktsuttrykk, kroppsspråk, språkmelodi
 - vansker med å forstå metaforer, spøk, ironi, løgn
- Følelser er vanskelig
 - Forstå og formidle egne følelser
 - Forstå andre sine følelser

Kjernevansker

Sosiale vansker

Kommunikasjonsvansker

**Manglende fleksibilitet i
tanker og atferd**

Manglende fleksibilitet i tanker og atferd

- Stereotypisk atferd / repetitive bevegelser
- Ensartethet (klær, mat, innhold i dagen, interesser etc.)
- Opptatt av **rutiner**
 - Reagerer negativt når det skjer endringer i rutinene
- Kan ha ulike ritualer/rekkefølger for hvordan ting skal gjøres
- Særinteresser
 - uvanlige eller intense

I tillegg ser man ofte:

- Noe nedsatt psykomotorisk tempo
- Manglende initiativ
- Vansker med oversikt (sortere viktig fra uviktig)
- Automatiseringsvansker

Sensorisk overfølsomhet

ASD = omfattende forståelsesvansker

- De ulike vanskene innen triaden påvirker og forsterker hverandre → skaper nye og indirekte problemer.
- Mentale kapasitetsproblemer
 - Forståelse av sosialt samspill er ikke automatisert
 - Bevisst bearbeiding av samspill er kognitivt krevende
 - Dette gjør fungering i dagliglivet utfordrende

Utvikling

- Sped- og småbarns alder
 - Barnet er i liten grad opptatt av sosial stimuli
 - Ser mindre på andre mennesker
 - Er ikke opptatt av å peke
 - Barnet bruker leker på ikke-funksjonelle måter
 - Forsinket utvikling (ofte både språklig, og på andre områder)
- Vansker allerede i de første tre leveårene er ofte forbundet med de mer alvorlige tilstandene innen ASD

Utvikling

- Barnehage/førskolealder
 - Sosiale vansker
 - Aggressiv/sint
 - Passive
 - Språkvansker
 - Vansker med lek (rollelek, og annen lek som kreve gjensidighet)
 - Rigide, tåler i liten grad endringer
 - ”sær” (mat, smak osv)
- Barn med mildere tilstander innen ASD begynner å vise vansker i denne perioden.

Utvikling

- Skole
 - **Vanskelig med venner/sosiale vansker**
 - Vansker med å lære å lese/skrive
 - Lærevansker
 - EF-vansker
 - Sære interesser
 - Sta og rigide
- Tenår/voksen
 - Fortsatt vanskelig med forhold til andre
 - Vansker med å bli selvstendig

Hvordan går det med barna?

- Utfordringer gjennom livet
 - **Barndom:** å lære det sentrale
lek, familieliv, skole, ferdighetslæring
 - **Ungdom:** å bli inkludert
vennskapsregler blir mer kompliserte
→ større grad av annerledeshet
prosjekt for mange: jeg er normal
 - **Voksen alder:** å bli selvstendig
finne bolig, mestre jobb, fritid, ensomhet, relasjoner til andre

Hvordan går det med barna?

- Ca 20-25% av Aspergers syndrom og andre diagnoser innenfor den lette delen av autismspekteret i ordinær jobb
- De fleste med ASD vil ha langvarig behov for oppfølging og tilrettelegging
- God oppfølging og tilrettelegging er avgjørende for at barna skal utvikle seg best mulig, og fungere best mulig.

Vansker i hverdagen

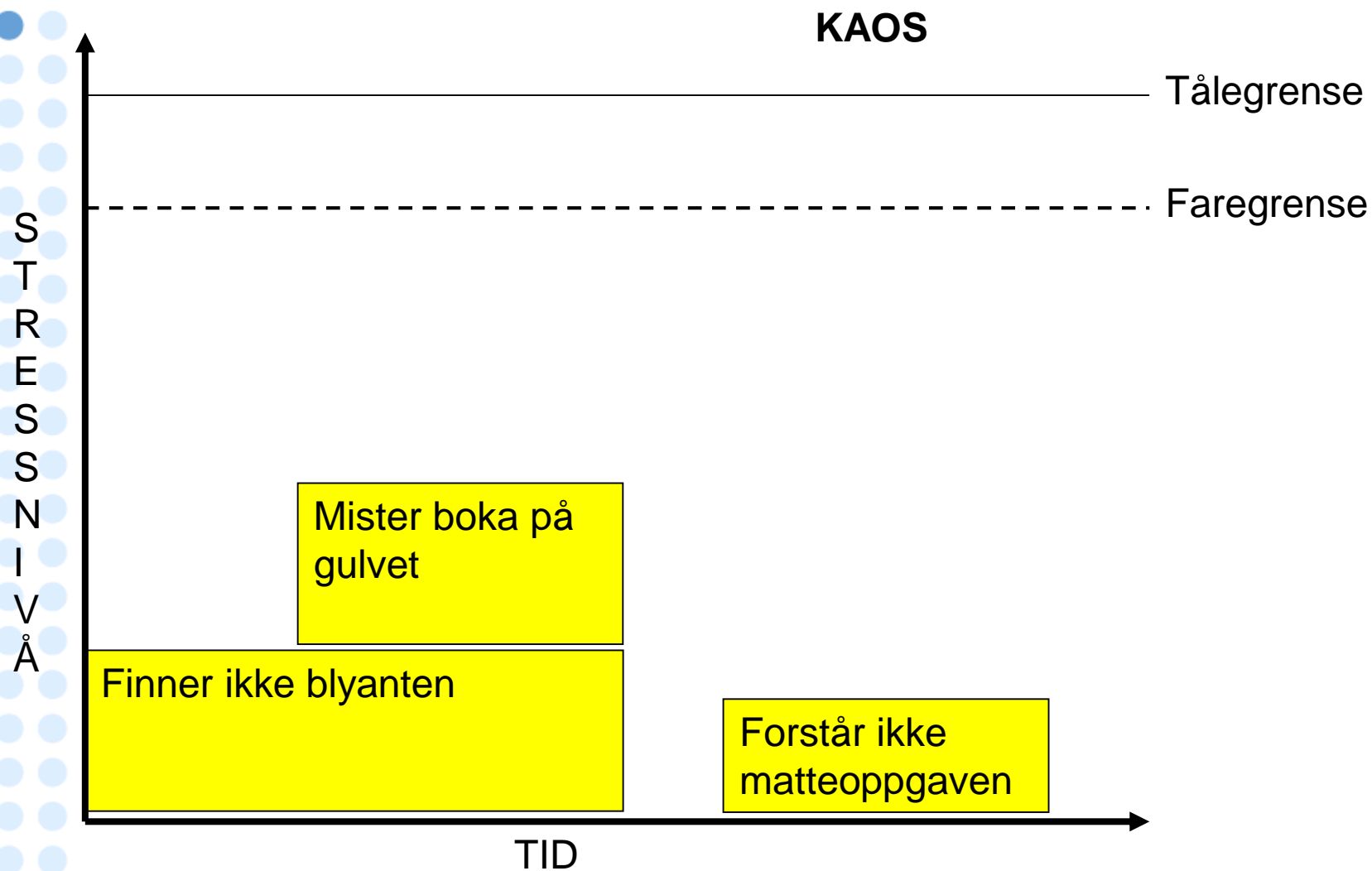
- Gjenkjenningskompetanse varierer
- Diagnostisk overskygging
 - Språkvansker
 - ADHD
 - Angst
- Ofte diagnose relativt sent
 - Når vanskene blir uhåndterbare
 - Ulik tilgang til spesialisthelsetjeneste
- Kommune har plikt til tjenester
 - Stor variasjon

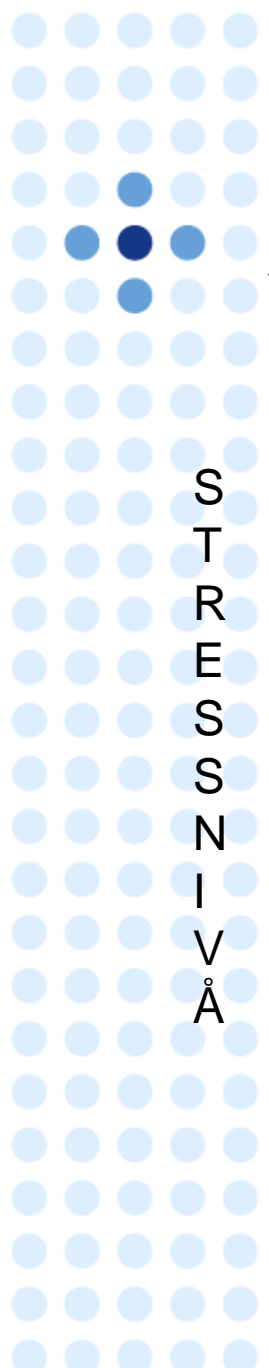

Vansker i hverdagen

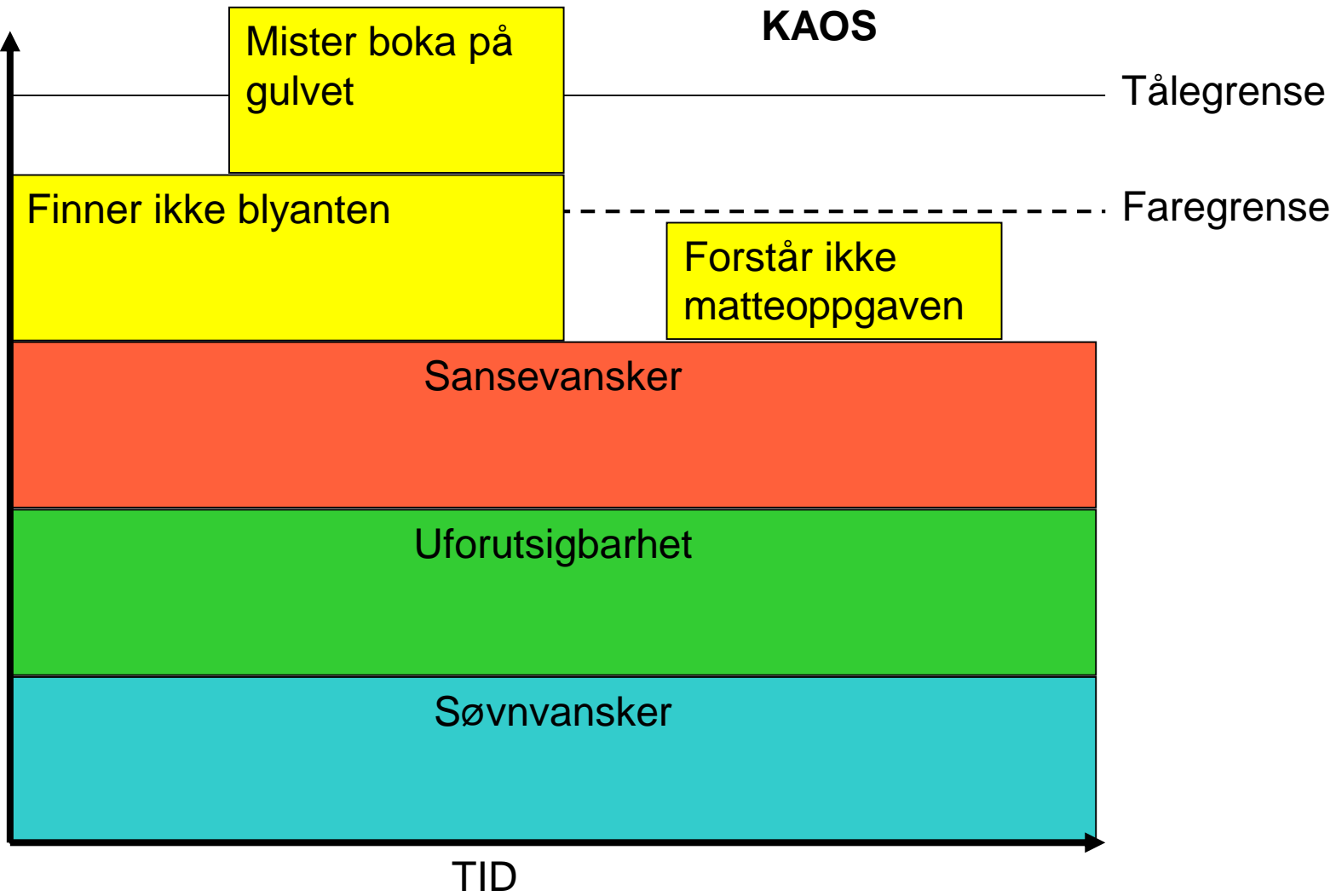
- Eksterne faktorer
 - Krav fra omgivelsene, manglende tilpasset tilrettelegging etc.
- Psykologiske faktorer
 - Angst, uro, manglende indre forståelse for vanskene
- Biologiske faktorer
 - Sanseintrykk, sykdom, smerte, pubertet

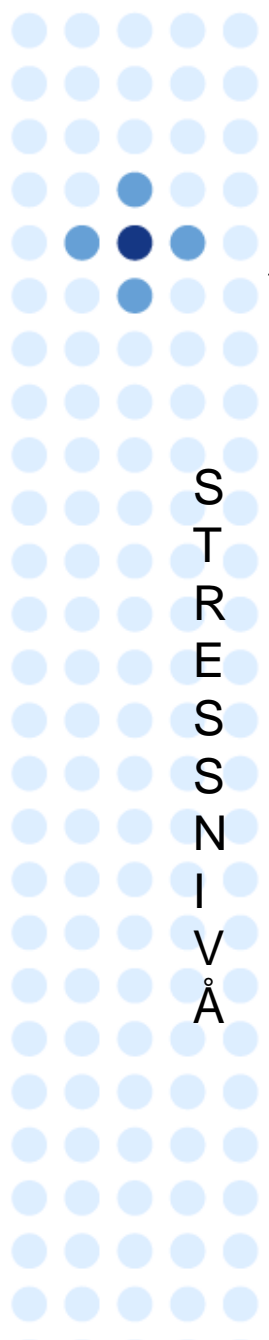
Stress

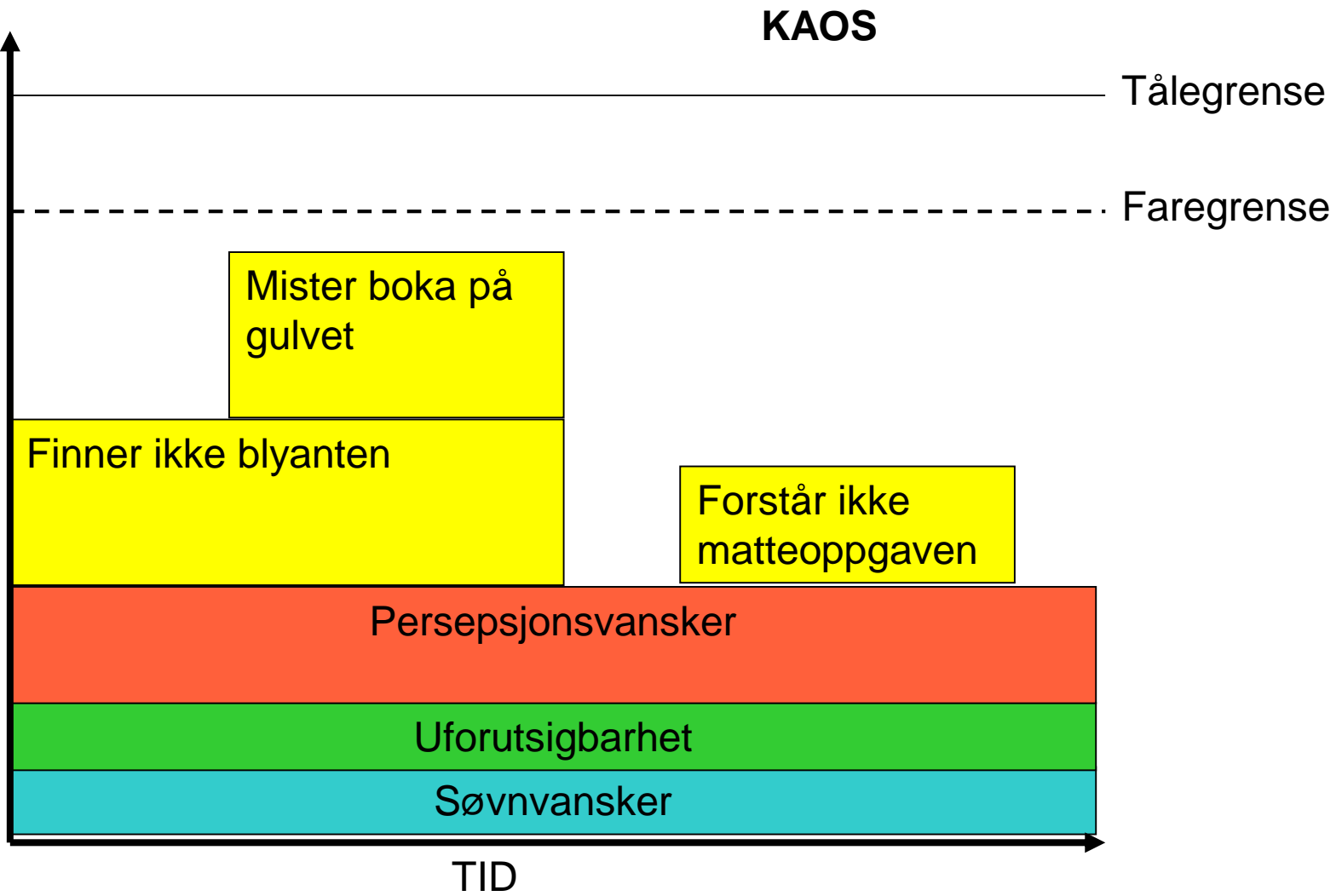

S
T
R
E
S
S
N
I
V
Å

S
T
R
E
S
S
N
I
V
Å

Tilrettelegging

- Oversikt + orden = trygghet
- Identifisere stress og kilder til dette

SJEKKLISTE ved stress, revidert etter Kari Steindal

0 = ikke noe stress

1= litt stress

2= mye stress

3= svært mye stress

Tap av kontroll og oversikt	0	1	2	3
1 Manglende struktur, kaos				
2 Nye omgivelser				
3 Brudd på rutiner, overraskelser				
4 Venting eller pauser hvor det er usikkert hvor lenge du må vente				
5 Bli forhindret i å fullføre noe				
6 Gjøre feil, mislykkes				
7 Nye, ukjente oppgaver				
8 For vanskelige oppgaver				
9 For enkle oppgaver				
10 Tidspress, mas				
11 Krav om å vurdere ting ut fra eget skjønn. (Vi bruker <i>skjønn</i> når det ikke er et 'fasitsvar', men vi selv må vurdere og velge det som synes best)				
12 Flere samtidige oppgaver				
13 Å måtte prioritere eller velge				
14 Å måtte planlegge				
Sosiale vansker og misforståelser				
15 Mange folk				
16 Mye nærhet, også fysisk				
17 Nye, ukjente folk				
18 Småprat, ustrukturert prat				
19 Fleip, sarkasmer - ironi				
20 Indirekte eller upresis tale				
21 Tvetydigheter, metaforer, analogier				
22 Konflikter, krenkelser - mobbing				
23 Bli korrigerert, få kritikk				
24 Få ros, skryt eller gaver				
Perseptuelle, sensoriske vansker				
25 Lyd				
26 Berøring				
27 Lukt				
28 Lys				
29 Temperatur				
30 Mange samtidige inntrykk				
Annet – Hva?				

Tilrettelegging

- De sju spørsmålene
 1. Hva skal jeg gjøre nå?
 2. Hvor skal jeg være?
 3. Hvem skal jeg være sammen med?
 4. Hvor lenge skal vi holde på?
 5. Hva skal skje etterpå?
 6. Hva skal jeg ha med meg?
 7. Hvorfor skal jeg gjøre det?

spiss.no